

Prądnik. Prace Muz. Szafera	25	173–178	2015

RADOSŁAW LIWACH, IRENA WÓJCIK, JAROSŁAW WRÓBEL

Muzeum Archeologiczne w Krakowie
ul. Senacka 3, 31–002 Kraków
radliw@interia.pl pirene@wp.pl g.ghj@upcpoczta.pl

**GRÓB Z PÓŹNEJ FAZY KULTURY ŁUŻYCKIEJ Z SĄSPOWA
NA JURZE OJCOWSKIEJ**

**A grave dated to the late phase of the Lusatian Culture
from Sąspów in the Ojców Jura**

Abstract. In 1935, in the situated nearby Krakow village of Sąspów a cremation grave was discovered by accident. It contained a cinerary urn (an S-shaped pot ornamented with two surrounding rows of fingertip impressions and oblique plastic bands – untypical of local production) covered with a bowl (hemispherical, with an inverted rim). The urn contained bones of a specimen of undetermined sex and at the Adultus age. The grave is interpreted as a burial of a representative of the local Upper Silesia – Małopolska group (grupa górnośląsko-małopolska) of the Lusatian culture with noticeable influences of the Tarnobrzeg group (grupa tarnobrzezka). It should be dated to the younger period of the Early Iron Age (circa 600-400 BC). The artefacts are stored in the Archaeological Museum in Krakow (inventory numbers: MAK/7557, MAK/7556).

Key words: Ojców Jura, Lusatian culture, Early Iron Age, cremation grave

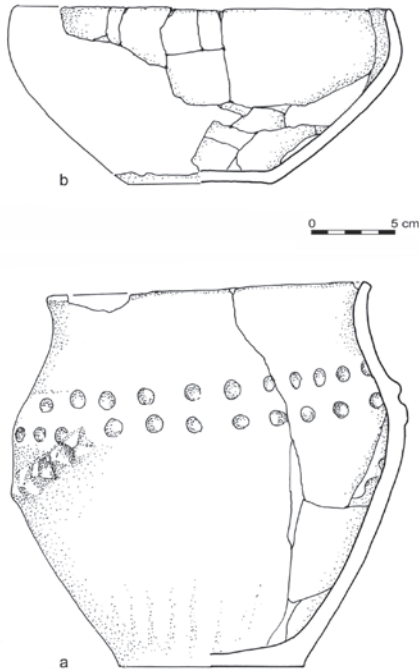
URNA Z PROCHAMI WYKOPANA W SĄSPOWIE POD OJCOWEM. We wtorek wykopał gospodarz z Sąspowa pod Ojcowem, Piotr Pabisek podczas kopania fundamentu pod budowę domu, urnę z prochami dobrze zachowaną. Urna jest gliniana w rodzaju wazonu, ułożona była w ziemi (głębokości około 25 cm), na płaskim kamieniu i w około obłożona krzemieniem, nakryta gliną, w rodzaju miski; wewnątrz urny znajdują się spalone prochy i części spalonych kości. Pabisek, sądząc, że natrafił na „skarż z pieniędzmi”, rozbił urnę na 4 części. Gdy się przekonał o zawartości urny, prochy włożył z powrotem i zabrał do domu, do czasu zainteresowania się sfer naukowych¹.

Krakowski archeolog Gabriel Leńczyk dowiedział się o znalezisku z 14 maja 1935 r. (wspomniany wtorek) w czerwcu. Popielnicę przywieziono właśnie do niego być może dlatego, iż żona znalazcy dostarczała mu produkty żywnościowe. Z opóźnieniem, bo dopiero 25 lipca, udał się na miejsce odkrycia, gdzie uzyskał wiadomość, że poza omawianym nie wykopano innego naczynia (informacja z Archiwum MAK-u). Obecnie

¹ Ilustrowany Kurjer Codzienny, nr 135 z 17 maja 1935 r. (wycinek w Archiwum MAK-u).

urna ze szczątkami ludzkimi oraz przykrywająca ją misa, które przypadkowo odkryto w Sąspowie², przechowywane są w Dziale Zbiorów Dawnych Muzeum Archeologicznego w Krakowie pod nrami inw. MAK/7557 i MAK/7556. Materiały te – niewątpliwie interesujący przyczynek do wiedzy o kulturze łużyckiej w zachodniej Małopolsce – nie zostały wcześniej opublikowane³.

Popielnica (ryc. 1a, 2) jest garnkiem o łagodnym esowatym profilu. Ma lekko wychylony na zewnątrz, prosto ścięty brzeg, krótką, zagładzoną szyję, obmazywany pionowo brzusiec i płaskie dno. W górnej części – na przejściu szyi w brzusiec i w górnej części brzuśca – jest zdobiona dwoma dookólnymi rzędami dołków palcowych oraz – na największej wydętości brzuśca – trzema ukośnymi, pięcioguzowymi listewkami plastycznymi. Naczynie ma zewnętrzną powierzchnię barwy beżowej, chropowatą, wewnętrzną zaś czarną, gładką. Wykonano je z masy garncarskiej z domieszką drobnego tłuczni skalnego. Zachowało się w stosunkowo dobrym stanie (wyklejone). Wymiary popielnicy to: wysokość – 23,8 cm, średnica wylewu – do 19,8 cm, średnica brzuśca – do 23,5 cm, średnica dna – do 11,5 cm.

Pokrywą (ryc. 1b, 3) jest misa półkuliśta z zagiętym do wnętrza, zaokrąglonym brzegiem oraz z płaskim dnem. Powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna naczynia jest gładka, barwy czarnej. Domieszką schudzącą masę garncarską jest duża ilość drobnoziarnistego tłuczni skalnego (widoczna mika). Misa zachowana jest w złym stanie (wyklejona, w niemal $\frac{2}{3}$ uzupełniona). Ma wymiary: wysokość – 10,9 cm, średnica wylewu – do 23,4 cm, średnica brzuśca – do 24,3 cm, średnica dna – do 9,5 cm.

Popielnica zawiera około 1900 g szczątków kostnych. Większość silnie i dość równomiernie przepalonych kości ma zabarwienie kremowe, natomiast nieliczne słabiej przepalone fragmenty są barwy sinej. Zachowały się: fragmenty sklepienia czaszki, w tym okolic nadczołowych z widocznymi brzegami górnymi oczodołów, ułamki łuski czołowej, fragmenty łusek kości ciemieniowych i skroniowych, fragmenty łuski kości potylicznej; z twarzoczaszki drobne fragmenty szczęki, ułamki kości jarzmowych, prawa część trzonu żuchwy z widocznymi zębodołami zębów stałych (I, I-2, C, P1, P2, M1, M2), wyrostki stawowe żuchwy, fragmenty korzeni zębów stałych,

Ryc. 1. Popielnica i pokrywa popielnicy kultury łużyckiej z Sąspowa. Rys. A. Piwowarczyk

Fig. 1. Cinerary urn and the cover of the cinerary urn of the Lusatian culture from Sąspów. Drawn by A. Piwowarczyk

² Wieś w gm. Jerzmanowice-Przegonia, pow. krakowski, woj. małopolskie.

³ Znaleździźko wzmiankowali: J. Rydzewski (1995, 101; 2006, 476), J. Lech (2001, 405) i E. Chochorowska (2006, 237).

Ryc. 2. Popielnica kultury lużyckiej z Sępowa. Fot. A. Susuł

Fig. 2. Cinerary urn and the cover of the cinerary urn of the Lusatian culture from Sępów. Photo by A. Susuł

drobne fragmenty podstawy czaszki, kości skaliste; fragmenty trzonów obojczyków, fragmenty panewek i wyrostków łopatek, fragmenty trzonów kręgosłupa z całego odcinka kręgosłupa, fragmenty żeber; liczne fragmenty trzonów kości długich, fragmenty nasad kości długich, w tym nasad kości ramieniowych, łokciowych, promieniowych, udowych, piszczelowych; kości nadgarstków, paliczki; niewielkie fragmenty gąbczaste z kości biodrowych; drobne fragmenty kości stępu. Czaszka jest przeciętnie masywna, ma dość delikatnie ukształtowane brzegi górne oczodołów, zachowane szwy czaszkowe są nieobliterowane. Nasady kości długich są przyrośnięte. Analizowany materiał kostny

Ryc. 3. Pokrywa popielnicy kultury łużyckiej z Sąspowa. Fot. A. Susuł

Fig. 3. Cover of the cinerary urn of the Lusatian culture from Sąspów. Photo by A. Susuł

jest liczny lecz silnie rozdrobniony i z niewielką liczbą fragmentów diagnostycznych. Przyjąć należy, że pochodzi z jednego osobnika w wieku *Adultus* (20–35 lat), którego płci nie można określić.

Garnki zbliżone do sąspowskiej popielnicy spotykane są na osadach i cmentarzyskach grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej, np.: Ziemięcice (Dobrzańska 1961, ryc. 7a); Kraków-Mogiła, st. 62 (Bazielich 1992, tabl. X:5); Iwanowice, st. Babia Góra II (Suder 2000, ryc. 14:3; Podłęże, st. 17 (Dzięgielewski, Szczerba, Chudzińska 2011, ryc. 6); Kraków-Bieżanów, st. 8 (Wójcik 2012, 169–170, tabl. 8:j, 12:e, 49:j, 62:l). Znane są też ze stanowisk grupy śląskiej, np. Kietrz (Gedl 1985, tabl. IX:1). Elementem naczynia nietypowym dla grupy górnośląsko-małopolskiej, a charakterystycznym dla późnej fazy grupy tarnobrzeskiej, są ukośnie nalepiane listewki plastyczne (por.: Gardawski 1976, 144; Moskwa 1976, 97–104) w tym wypadku uformowane w guzki. Pochodzi ono z młodszej fazy okresu halsztackiego (HaD), kiedy to w zachodniomałopolskim materiale zabytkowym widoczne są wpływy ze wschodu (por. Dzięgielewski, Godlewski 2009). Misy podobne do pokrywy z Sąspowa są formą pospolitą od schyłku epoki brązu, przez okres halsztac-

ki – szczególnie liczne w HaD – po początki okresu lateńskiego. Występują zarówno na stanowiskach grupy górnośląsko-małopolskiej, jak i grupy tarnobrzeskiej kultury łużyckiej (por.: Dobrzańska 1961, 168; Moskwa 1976, 103; Gedl 1985, 20; Przybyła 2003, 41).

Grób z Saspowa interpretować trzeba jako pochówek przedstawiciela miejscowej grupy górnośląsko-małopolskiej⁴ kultury łużyckiej, jednak z widocznym oddziaływaniem grupy tarnobrzeskiej. Datować go należy na młodszą część wczesnej epoki żelaza (ok. 600-400 r. p.n.e).

LITERATURA

Bazielich M. 1992. *Osada kultury łużyckiej w Nowej Hucie-Mogile na stan. 62. Część I – materiały*, „Materiały Archeologiczne Nowej Huty”, **15**: 73–115.

Chochorowska E. 2006. *Źródła archeologiczne z Jury Ojcowskiej w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, [w:] *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, red. J. Lech i J. Partyka. Ojców, s. 225–244.

Dobrzańska E. 1961. *Późnohalsztackie cmentarzysko ciałopalne w Ziemięcicach w pow. gliwickim*, „Przegląd Archeologiczny”, **13**: 150–175.

Dzięgielewski K., Godlewski P. 2009. *Wschodnie oddziaływania kulturowe na terytorium zachodniej Małopolski we wczesnej epoce żelaza – źródła i interpretacje*, [w:] *Tarnobrzaska kultura łużycka – źródła i interpretacje*, red. S. Czopek i K. Trybała-Zawiślak. Rzeszów, s. 191–225.

Dzięgielewski K., Szczerba R., Chudzińska B. 2011. *Osadnictwo z wczesnej epoki brązu, okresu halsztackiego i starszego przedrzymskiego oraz ślady działalności człowieka w czasach średniowiecznych i nowożytnych na stanowisku 17 w Podłężu, pow. wielicki*, „Raport 2005–2006”:

Gardawski A. 1979. *Wschodnia grupa terytorialna*, [w:] *Prahistoria ziem polskich. Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski i Z. Rajewski. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 135–146.

Gedl M. 1972. *Ze studiów nad schyłkową fazą kultury łużyckiej*, „Archeologia Polski”, **17**, 2: 309–348.

Gedl M. 1985. *Schyłek kultury łużyckiej w południowo-zachodniej Polsce*. Kraków.

Lech J. 2001. *Z prehistorii wsi Saspów*, [w:] *Badania naukowe w południowej części Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, red. J. Partyka. Ojców, s. 400–406.

Moskwa K. 1976. *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*. Rzeszów.

Przybyła M.S. 2003. *Uwagi o chronologii ceramiki grupy tarnobrzeskiej*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, **24**, 27–54.

Rydzewski J. 1995. *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza*, [w:] *Pradzieje i średniowiecze. Praca zbiorowa*, Natura i Kultura w Krajobrazie Jury. Kraków, s. 93–112, fot. 29–30, 67–78.

Rydzewski J. 2006. *Jura Ojcowska w czasach kultury łużyckiej*, [w:] *Jura Ojcowska w pradziejach i w początkach państwa polskiego*, red. J. Lech i J. Partyka. Ojców, s. 475–487.

Suder W. 2000. *Osada kultury łużyckiej na stanowisku Iwanowice-Babia Góra II*, „Sprawozdania Archeologiczne”, **52**, 171–219.

⁴ W grobie znajdowały się różnego rodzaju kamienie, jednak informacja o nich jest niedostateczna. Odnotować można, że pochówki z obstawami kamiennymi są charakterystyczne dla podgrupy częstochowsko-gliwickiej kultury łużyckiej u schyłku wczesnej epoki żelaza i w początkach okresu lateńskiego (Gedl 1972, 335–336).

Wójcik I. 2012. *Wielokulturowa osada w Krakowie-Bieżanowie, stanowisko 8 (wraz z włączonym stanowiskiem 14 w Krakowie-Bieżanowie), pow. krakowski, 1*, maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad.

SUMMARY

In 1935, in the village of Sąspów nearby Krakow a cremation grave was discovered by accident. It contained a cinerary urn (an S-shaped pot ornamented with two surrounding rows of fingertip impressions and oblique plastic bands – untypical of local production) covered with a bowl (hemispherical, with an inverted rim). The urn contained bones of a specimen of undetermined sex and at the Adultus age. The grave is interpreted as a burial of a representative of the local Upper Silesia – Małopolska group (grupa górnośląsko-małopolska) of the Lusatian culture with noticeable influences of the Tarnobrzeg group (grupa tarnobrzaska). It should be dated to the younger period of the Early Iron Age (circa 600-400 BC). The artefacts are stored in the Archaeological Museum in Krakow (inventory numbers: MAK/7557, MAK/7556).